

BÍRÁLATOK.

Berde Mária: Romuald és Andriána. Széphistória. 1927. 224 l. L. Voggenreiter Verlag, Berlin. Concordia-kiadás, Pozsony.

A regényt a Magyar Tudományos Akadémia az Ormódy Amélie-díjjal tüntette ki. Úgy látszik, mogszállt területen kell laknia ma a magyar írónak, hogy megőrizhesse tiszta magyar nyelvét. A Királyhágón túl élő írónőnk zamatos magyarságát olvasva, önkéntelenül ez a gondolat merül föl lelkünkben.

A valkenfelseni vár kisasszonya, Andriána és Anderhaldeni Romuald ifjú lovag örök hűséget esküsznek egymásnak. Egy vén boszorkány jóakarójuk megjövendöli nekik, hogy ha egyikök hűtlen volna, azt a másik életével fizeti meg. Hogy a szegénysorsú ifjú kiérdemelje előkelő jegyese kezét, részt vesz Barbarossa Frigyes keresztes hadjárataiban. Bámulatos hőstettei híressé teszik, mind elbizakodottabb lesz, jegyese sokszor megcsalja, összevész Oroszlánszívű Richarddal, a Lessing Bölcs Náthán-jából jól ismert Saladin szultán fogságába kerül, egy vadállatias gaztettéért az emberséges uralkodó halálra ítéli és már a veszőhelyen senyved, mikor régi pajtása kimentí. Későre érkezik haza, mert jegyese, kit anyja egy gazdag kőrönek szánt, hűtlen jegyese karjában meghal.

„Széphistória“ mivoltának teljesen megfelel a regény. Van benne csodás elem, istenítélet, naivsáig menő költői igazságszolgáltatás. Meseszövése is eléggé leköti a figyelmet.

Néhány keresett szava figyelmet érdemel, bár dicséretet kevésbé: hénap, férjéremendője (völegényjelöltje), osintani (osonni), dalmahodol (hízol). Hibás kifejezés (az írónő bizonyosan szépnek gondolta): körüljárta magát az éjszakába (24. l.). Hogy némelyik szavát rossz helyesírással szedték, arról valószínűleg nem tehet a szerző, mert a mai határok szerint még csak nem is a szomszéd országban, hanem Pozsonyban, sőt Bratislavában nyomtatták könyvét.

Szabó Istrán Andor.

Lenkei Henrik: A nagy előjáték. Drámai költemény négy felvonásban. Budapest, 1927. 124 l. A Magyar Goethe-Társaság megbízásából kiadja Pfeiffer Ferdinánd.

Lenkei Henrik régi munkása irodalmunknak. Amióta 1886-ban első verseskötete megjelent, majdnem tizenöt kötetet írt meg és adott ki. Ezeket a kritika mindig elismeréssel fogadta. Legfontosabbak köztük: *Az én hőseim* (1911), *Egygyűrűk* (1914), *Petőfi és a természet* (1896). Akadémiai pályadíjat nyert *Leáldozás* c. szomorújátékával (1911) és *Kató bosszúja* c. vígjátékával (1918). E két verses színdarabja azonban még máig nem került a nyilvánosság elé. 1904-ben adták elő a Nemzeti Színházban *Csetepaté* c. vígjátékát és 1911-ben *Májusi fagy* c. drámáját.

Legújabb műve, ez a 18 képből és négy felvonásból álló drámai költemény, az emberiség történelemelőtti korszakát tárgyalja a paradicsomból való kiűzetéstől a vízözön előtti időkig.

Milton *Elveszett paradicsoma* azzal végződik, hogy az Angyal kivezeti

Adámot és Évát a paradicsomból és ők Istenben bízva indulnak világgá. Itt kezdődik Lenkei drámai költeménye.

Hőse Adám, aki a szenvedések tüzeiben megtisztult s halála előtt Nőét választja ki eszméinek és Istenbe vetett hitének további hordozójául. Körülötte rajzanak, mint a jó és a rossz képviselői: Éva, Ábel, Kain, Szilla, Lamek, Lea, Ábdász, Támár, Jubál s a hosszú nemzedékek egyéb típusai és egyénei, akik cselekedetükben, beszédükben, hibáikban, erényeikben már a későbbi emberiséget példázzák és sok tekintetben a ma is nyüzsgő, vágyakozó, bűnöző, boldogságra és tökéletességre törekvő emberiség tükei.

A filozófiai szellemű munka eredeti elgondolású jelenetekben mutatja be az ősi biblikus erkölcs fejlődését. Kompozíciója kitűnő, verselése könnyen folyó. Egő hit árad belőle, melyre a világháború után élő világnak nagy szüksége van. Költészetünk valóságos értéket kapott benne, mely méltó irodalmunk hasonló drámai termékeihez.

Szabó István Andor.

Laczkó Géza: Sátán Trismegistos olvasója. Budapest, 1927. 194 l. Athenaeum-kiadás.

Laczkó Géza új könyvei mindig lelki élményt jelentenek azok számára, kik az irodalmi csemegét kedvelik és azt élvezni is tudják. A novelláskötet címével azonban nem vagyunk egészen tisztában. A sikkasztóról, utcai leányokról, a férjet még más állapotban is megcsaló feleségről, a barátja feleségére vágyó férfiről szóló elbeszélések mind egy-egy szeme a hatalmas Sátán rózsafüzérének. De akkor mit keresnek itt az olyan szép történetek, melyeknek a sáttánhoz semmi közük, amelyekben Petőfi, Vörösmarty, Bajza, Vachot és Kazinczy Gábor szerepelnek? Vagy a két Ricquet-ről szóló kutyahistória?

Nyelve annyira egyéni, hogy jellemzésére legjobb volna itt vagy egy féloldalt idézni a munkából, erre azonban kereteink szűkek. Ezt a kevés szóval sokat kifejező és még többet sejtető stílust megtartja, akár a leszerelt tartalékos tiszt beszél, aki nem tud beletörődni, hogy most már nem utána szaladnak a nők, akár az állatszedítő, akin a nősténytigris megérzi az úrinő parfónjét és ezért féltékenységből szétmarcangolja gazdája fél arcát. De amikor a multba vezet bennünket, akkor nyelve is mesterien beleilleszkedik abba a korba. S mikor „A leszerelt“ felutazik Pestre, az utazás benyomásai olyan szépen váltakoznak a bányászakadémikus emlékeivel, hogy Arany János V. László-ját juttatják eszünkbe, hol a ballada páratlan strófái a természet jelenségeit és a menekülőket írják le, a párosak pedig a királyról szólnak. —.

Krudy Gyula: Mohács. Budapest, 1926. 236 l. Pantheon.

Habsburg Mária hercegnő neveltetése az innsbrucki apácakolostorban, II. Lajos király házassága, a magyar király szomorú sorsa, a magyar urak nemtörődömsége, majd a mohácsi csata Lajos király halálával: ez a regény tartalma.

Az író jó jellemzőerővel festette a már oly sokszor földolgozott korszakot. A jellemzés jobban érdekli őt, mint maguk az események. Történeti alakjai élnek. A fiatal királyt és a fiatal királynét két bús gyermeknek látjuk magunk előtt. Drámai erővel nem tud lelkünkbe markolni, talán nem is célja, de olvasói figyelmét magához köti. Nagy érdeme: érzékiségtől mentes tiszta levegője. Végre egy Krudy-regény, melyet oda lehet adni az ifjúság kezébe is.

(B. B.)

Csűrös Zoltán: A fejedelem bujdosik. Tahitótfalu, 1926. 130 l. Sylvester-kiadás.

Csűrös Zoltán mindegyik novellája egy-egy csöpp olaj hazafiságunk hamvadó tüzének fellobbantására.

... Mikor a csehek átvoszik Kassát, Rákóczi fejedelem visszabujdosik Rodostóba. Bűcsűszavai: „Hungária régi sebei fakadoznak, de vajjon ki gyógyítja meg azokat, ha öngyermokei tépik fel édesanyjuk gyógyuló testét? Míg magyar marcangolja, harapdálja a magyart, mindig idegen martalék lesz Hungária.“ A szerző a ráncszakadt nyomorúság legfőbb okát, az egyenetlenséget, több mesében tárja elénk. Mátyás király az olasz doktorral a magyar főurak vérért oltatja be vadaskertjének békés oroslánjaiba, mire ezek megölik egymást. Hogy a képet mindenki megértse, a dögszagra felcsendül a sakálók diadalordítása. — Aznap, mikor a török elfoglalja Budát, a városházán tetlegességig menő veszekedés folyik a fölött, hogy a két napra megbetegedett polgármestert ki helyettesítse, a gyűlés kitűzött tárgya pedig az, hogy a céhek milyen sorrendben következnek egy ünnepi körmenetben. *Morbus hungaricus.* — A *Belga kastély*-ban a háborúban odakerült harminc pesti tiszttel magyarul beszélni egy-két cseh előtt, míg odakünn a konyhán a legénység megtanítja magyarra a közéjük tévedt idegent.

A szerző ebben a kötetében nemcsak erős magyarságáról tesz tanúságot, hanem írói erejéről is. A második kiadásban valószínűleg változtatni fog az ilyen nyelvbotlásokon: koporsója felpattanva volt (4. old.), legoroszlánibb szívű (12. old.), furcsa egy idők jártak (21. old.). Törlendő azután a 85. oldal utolsóelőtti sorának esztétikailag kifogás alá eső kifejezése. (sz. i. a.)

Homann Károly: A félszemű medve. Budapest, 1926, 200 l. Pátria-nyomda.

Régóta nem volt a kezemben ilyen regény. Végre egy elbeszélő kötet, mely a legkisebb kellemetlen érzést sem ébreszti az olvasóban, akár esztétikai, akár nyelvi oldalról nézzük is a dolgot.

A harctéren küzdő katonákat gyakran bosszantotta, hogy az itthoniak legtöbbször milyen képeletről szedett leírásokat kapnak haditudósítóinktól, mondjuk, egy roham század lelkiállapotáról. Hóman Károly leírásán meglát-szik, hogy nem volt haditudósító, hanem saját bőrén érezte mindazt, amit megír. Ime néhány sor az Asiago-fejezetből: „A robbanásokat már számolni sem lehet... Vezetőszavak, kiabálás, hörgés, éles kattogás, szitok, jajgatás, füst, kövek, nehéz szag: vér és lőpor szaga... Egy nagy káosz... szívetremegtető... Halottak, nyöszörgő sebesültek, por, apró tűznyelvek, idegesen fellőtt rakéták, ordítás; néha pillanatokra a legteltesebb csend, hogy a szíve lüktetését a fülében hallja a honvéd; aztán megint őrdögi vijjogással zuhan hat—tíz—húsz—hetven gránát, újból gránát és megint gránát, az örületig“.

Kétségtelen, hogy a regény érdekessége a félúton lankadni kezd; hogy kissé túlzott a léha szerelmi kalandra éhes hős hálátlan viselkedése édesanyjával szemben, azé a hősé, aki régebben a jellem megtestesülése volt; végül, hogy a mellékalakok többnyire csak típusok. De ezek a hibák elenyésznek a sok érték mellett. (sz. i. a.)

Vidor Marcel: Csello. Budapest, 1927. 64 l. A szerző kiadása.

Vidor Marcel több mint két évtizede ír már, számos verseskönyve je'ent

meg s mégis kevesen ismerik nevét. Ez nem csekély értékét jelenti, hanem arra bizonyosság, hogy manapság még a poétának is adminisztrálnia kell magát; máskülönbön újabb meg újabb verseskönyveit állandóan *első* megjelenésnek tekinti a rossz emlékezőtehetségű közönség s a költő aztán dalolhat holta napjáig, mint a lovagi líra nóvtelen trubadurjai.

Vidor Marcelben nem volt soha túlekedő ambíció. Dalolt magának és barátainak. Egészséges, vidám, mondhatni hiúságnélküli, gyermeki lélek. Szomorúsága sohasem mélyül komoly bánattá, hangulatának iránytűje inkább a tiszta derűtség, a jóízű kacagás felé mutat. Könnyen hangolódó természet, nagy formakészsége van. Impresszionizmusa nemrég egy egész köteten keresztül hangolta inkább a szemét, mint a szívét eleven színek, futó ritmusok, tűnő képfoszlányok megérezkítésére. *Muzsikál az élet* című kötete egyoldalú forma-művészet volt: gondolat és érzés csupa zenei és szinkáprázattá légiesedett nála. Új kötetében, a *Csellóban*, a régi Vidor Marcel beszél megint: a szívnek impresszionistája, az élet csöndes élvezője, a másodvirágzás boldog kertésze. Őszi dalokat ír, de a nem vénülő poéta tavaszi frissességével. A bohém évtizedek után végül igazi otthonra lelt ember széles mosolyú boldogsága ez: néha alig meri nevén nevezni, annyira tüneménynek, mesének hiszi, mely hangosabb szóra talán szétfoszolnék. Legszebbek azok a versei, melyekben feleségéről, kislányáról énekel. Ezek közvetlenek, mint egy sóhajtás. —ó.

Kutass Kálmán: Versek. Zalaegerszeg, 1926. 80 l.

Kutass Kálmán a szelíd rezignáció poétája. Alig van vidám verse, viszont szomorúsága sohasem válik sötét peeszimizmussá. Az a költő, aki méla borongásban leli örömét s kedvenc versformájának, a jambusnak hullámzásában, halk zokogást érzékítő szavak választékosságában, valami öröklött, de nem beteges mélabú állandó kíséretében érzi jól magát. Örök emberi gyarlóságokon tündök, a világ javíthatatlanságán s az érzelmes lélek tiszta hitével bolyong álmai soha meg nem valósuló, de képzeletnek oly jóleső világában. Formaérzéke feltűnően jó, sőt néhol kitűnő, szókincse bőségesen patakozó. Néhány verse fel tudja kelteni az olvasóban azt a hangulatot, mely a vers forrása volt. Gondolatai még sok helyen magukon viselik irodalmi olvasmányainak hatását. Kutass Kálmán első kötete — a jó verselés mellett is — még forrásban levő, irányt kereső költőt mutat, de feltétlenül szép reményekre jogosító tehetséget. —ó.

Bibó Lajos: Báthory Zsigmond. Dráma, három felvonásban. Budapest, 1927. 120 l. Pallas-kiadás.

Nehéz feladat olyan drámáról írni, mely a sajtóban és a színpadon eléggé megbukott. Mindenesetre hibája a darabnak, hogy sokat szavalnak benne és hogy a szerző az előadó művészeknek zárójelben nagyon sok hosszás utasítást ad. Pl. Mária Krisztierna (vergődő, árva kis szíve talán nem is dobog, csak azt érzi, hogy szédül és megsemmisül földöntúli nagy szerelmében). — BoesKay (érzi a bukás szennyét). — Zsuzsánna (a megsemmisülés gyönyörében). — Zsuzsánna (megnémul a halál borzalmas bizonyosságával). — Zsigmond (reszkető orrcimpákkal. — Reszketve attól a forróságtól, amely lassan az egész testét átjárja).

A dráma alaphelyzete ez: Báthory Zsigmond fejedelem látja, hogy a főurak a törökhöz szűtanak, ezért idegenekkel köt szövetséget, hogy meg-

valósíthassa álmát; Európa megszabadítását a töröktől. Megszegi a békét, rátámad a törökre, de serege elpusztul.

A dráma nyelve több helyen azt a benyomást kelti, hogy írója verses drámának tervezte s csak mikor egyes részek már készen voltak, alakította át prózává, amelybe beleolvasztotta a kész verses részeket. Pl. Milyen halovány az arcod. Milyen felhős a homlokod. Hadd nézlek Krisztiárnám. Úgy, nézz csak te is rám. Lám itt egy kovésko rózsapír, sugár a szívből, mely a leg-tisztább pergamentre ír. Itt megint fehér, mellette áttetszik egy félnék kis ér: az holt tó, elvarázsolt égi hegytetőn, ez álompatak tündéri hómezőn.

És így tovább ívszámra lehetne folytatni.

Hiszem, hogy lesz idő, amikor — talán színre alkalmazását módosítva — felelevenítik és jobban megbecsülik. Ezt már nemes nyelvezete, ragyogó stílusa miatt is megérdemli. Sz.

Szitnyai Zoltán: Bolondok tornya. Tevan-kiadás. 1926. 151 lap.

Sokkal jobbat ad ez a novellás kötet, mint amit rikoltó címe és ijesztő borítékrajza után várhatunk. Nem kapunk hátborzongató rémmeséket, hanem érdekes problémákat tárgyaló elbeszéléseket, melyeknek szimbolikus jelentőségük van. Sitnyai, akinek ez már második kötete, ügyes meseszöví, szépen, simán és színesen ír. Hibája, hogy mindenáron új és eredeti ötleteken töri a fejét. Sokszor érezzük, hogy ezek csak az íróasztalnál hidegen kidolgozott könyvszagú esetek, amelyek nem az élet aranyfáján termettek.

A szerző már két ízben volt nyertes a „Nyugat“ novellapályázatán. Talán nem tévedek, éppen különcködő ötletei miatt. Pályadíjas novelláját (Olga szerencséje) bátran kihagyhatta volna kötetéből. Csúnya. Ellenben igen rokonszenvesek azok a darabok, amelyekben az író gyermekkorából vagy Selmezbánya patriarkális életéből merítette ihletét. Ha Sitnyai az elképesztő témák utáni futkosásával felhagy és kétségtelen tehetségét szülőföldi emlékeinek kiaknázására fordítja, nemcsak ügyesen csiszolt csillámot, hanem aranyat is várhatunk tőle.

Lám Frigyes.

Meyer Konrád Ferdinánd válogatott költeményei. Fordította Szigethy Lajos. Budapest, 1925. 80 l.

Meyer Konrád Ferdinándnak kitűnő elbeszélő munkái mellett figyelemre méltó lírája is van. Lírája az elvontabb, gondolati költészet köréből való, tele nemes és tiszta idealizmussal. Témáit legszívesebben a természetből veszi. Szereti az erdőt, a hegyet, a zúgó vízesést, a szent hóvilágot, a fehér csúcsot. E mellett meglát minden szépet és fenségeset, minden magasztosat és tisztát az életben éppúgy, mint a művészetben. S mindezt minő könnyedén, minő hangulatosan, minő egyszerű és érthető módon tudja kifejezni. A magyar fordítónak választékos és jól folyó, gördülékeny és magyaros fordítása mindenben méltó a nemes életfelfogású költőhöz.

Halász László.

Bárdosi Németh János: Öreg szilfa árnyékában. Versek. H. n. 1926. 68 lap. Nemzedékek kiadása.

Szombathely derék kis írói körének egyik érdemes tagjának gondoljuk Bárdosi Németh Jánost, mert ez a kötete csendes vidéki hivatalnoknak mutatják. Piszkos, poros akták eltemették a számok erdejében, de azért a maga gyönyörűségére lelkének fel-feltörő dallamait szívesen énekelgette. A kötet témaköre meglehetősen szűk: a mult sóvárgása és a szelíd csöndességű boldog-

ság óhajítása. Természetes és aránylag könnyen folyó kifejezései változatosak, a lírai hangulatok megérzékitéséhez simulók. A versformát sokszor a mesterkélttségig ügyesen használja, hangulattörmelékei apró dallamos sorokra hullanak szét. A belső tartalmi súly akárhányszor a formára tolódik át, ami az amúgyis érzelemszegény kötet értékének nem mindig válik előnyére. A betűrímnek a kikerekítése látszik az ihlet előidézőjének, ami csaknem keresetté és modorossá teszi, miáltal csak hideg kaleidoszkópjáték lesz a vers és alig több üres semmitmondásnál. Ahol „borzas bokor bólint bátorító bókkal“, ott nem csodáljuk, ha Tündér Ilonka a „fodros felhőn forog“. Bizonyára a betűrím kedvéért kell „kis fészken félénken fűjnia“ az éj dalát, pedig lehetne bátor és merész, tüzes és lendületes, ha nem kötné fölösleges sallang és csillogó cifraság. A kritika sok jót nem mondhat a bemutatkozóról, bár értéke van. A hibák felemlítésével használni szeretne, hogy értékesedjék a költői tartalom.

Halász László.

Sándor Pál: Vándorlantos. Vígjáték három felvonásban. Pápa, 1926. 80 l. Pápai ref. főiskola nyomdája.

A vígjáték Csokonai Vitéz Mihály életének legérdekesebb részét varázsolja elénk: mint vall szerelmet imádott Lillájának, aki viszonzza is ezt, de az üzleti érzékű, gazdag apa nem akarja leányát egy poéta bizonytalan sorsához kötni, hallgat a Lillába szerelmes, gyáva jurátus rágalmazó hazudozásaira, Lilla pedig engedelmeskedik apjának s nőül megy egy gabonakereskedőhöz.

Érdekessége a darabnak, hogy irodalomtörténeti alakok szerepelnek benne: Csokonai, Pálóczy Horváth Adám, Baróti Szabó Dávid, Édes Gergely. Munkáikból a szerző jellemző idézeteket ad szájukba, de kissé túl könnyelműnek, iszákosnak rajzolja ezeket a tiszteletet parancsoló egyéniségeket.

A darab ifjúsági előadásra kiválóan alkalmas s az ilyen célból írt darabok átlagos színvonalát felül is múlja. Sz.

Gabányi János: A megbilincselte ember. Athenaeum. 336 l.

Az internacionalisták talán megmosolyogják azt a lángoló hazaszereztet, mely ennek a szép munkának minden sorából kiizzik, de minden igaz magyart, ki Trianon átka alatt szenved, meghat szomorú témája.

Bártfay Sándor vezérkari tiszt a világháborúban számtalanszor kitünteteti magát vitézségével és a Trianont követő elfásultságban sem nyugszik meg: Erdélyben magyar felkelést szft, végül azonban elesik a nagy túlerővel szemben. Ettől kezdve szerzőnk a jövőbe lát: Oroszország lerázza a bolsevista jármot, Csehország, Jugoszlávia meghódol a pánszláv eszmének; vége a kisentente-nak. A nyugati nagy államok belátják, hogy szükségük van a békebeli Magyarországra, tehát visszaállítják.

A regénynek vannak szembetűnő fogyatékosságai is. Szereplői, mint a XVII. századbeli regényekben, vagy angyalok, vagy ördögök. Minden magyar ember a jellem és bátorság megtestosulése, a cseh, szerb és román pedig mind született gazember. Több valóságosság nagyobb hatást váltana ki az olvasóból.

A regény szerint közös hadseregünkben már 1908-ban annyira megszokott beszédtárgy volt a monarchia hamarosan bekövetkezendő szétesése, hogy még a tisztiszolgák is erről beszélgetnek.

Néhány történelmi kérdésre, pl. hogy Dalmáciának miért kellene a miénknek lennie (40. o.), későbbre ígér feletet, de ezzel adós marad.

Nyelvét ki kell emelnünk. Az ilyen zamatos magyarsággal megírt munkát mindenki élvezettel olvashatja.

Serdültebb ifjúságunknak is — különösen katonaiskoláknak — melegen ajánljuk ezt a hazafias regényt. Sz.

Bárány Ferenc: Kleitosz. Történelmi regény. Budapest, 106 l. Hellas r.-t. kiadása.

A regényt szójegyzék előzi meg: a munkában előforduló görög és héber kifejezések magyarázata. Ebből megtudjuk, hogy az atléta bajvivót jelent, a botanika növénytant, a filozófia bölcsészetet, a geográfia földrajzot, a monoton egyhangút és a naiv együgyűt.

A regényben komikus és erőszakolt a sok eredeti görög szó a megfelelő magyar szó helyett, pl. két rhapizmával viszonzotta a kapott koláfoszt.

Meséje a rablóromantikának és az Ezeröregjé-mesék utódainak keveréke. Krisztus fellépte körül egy görög orvos elveszti feleségét, rokonainál hagyja kis fiát, ezer kalandon megy át, utálja a rómaiakat, megkedveli a zsidókat (az író szerint: hebraioszokat!), végül Jézus és Pál apostol hatása alatt átér a keresztény hitre. — Kissé valószínűtlen, hogy kalandozása éveiben egészen megfélekedezék forrón szeretett kis fiáról. Kétértelmű ez a rész: „Bularchos felesége mesterségesen pirosította arcát. Gyermeké ellenben nem volt... Ez nem volt szokatlan látvány szemeimnek, mégis az ízlésem irtózott tőle.“ (Mitől? A gyermektelenségtől, vagy a „rúzs“-tól?)

Ha a szerző azt akarja, hogy regényét ne csak a klasszikus-filológusok értsék, írja át magyarra. Sz.

Lelkes Nándor József: A multak avarján. Budapest, 1927. 130 l. Az Apostol-nyomda kiadása.

Ezt az ízlésesen kiállított és csinos rajzokkal díszített munkát mint az írónak a forradalmak óta hetedik kötetét üdvözljük. Az eddigiekben jobbára elbeszéléseket adott a kuruc-világból, különösen II. Rákóczi Ferenc életéből. A jelen kötet inkább hangulatos lírai megszólalása az írónak egyes kuruc eseményekhez vagy olyan felföldi helyiségekhez, melyekhez a kurucvilág szötte hagyományait. Lelkes Nándor mindenkor a felföldi hagyományokkal foglalkozik, különösen szűkebb hazájával, Nyitra vármegye mondáival és történeteivel. Míg előbbi munkáiban tartózkodott attól, hogy személyét vagy különös érzelmeit megszólaltassa, most kizárólag azokat a hatásokat elemzi érző lélekkel, melyeket ez események reá gyakoroltak. Ezzel a munka bizonyos szubjektív zománcot nyer. Szeretettel tekint az elmúlt időkre s ezért könyvét bárkinek méltán ajánlhatjuk olvasmányul, főleg az ifjúságnak.

(mgy.)

Szabó Miklós: Dér Bálint végzete. Budapest, 1927. 64 l. Hellas-kiadás.

Dramái bonyodalmakat és finomabb lélektani elemzéseket nem ismerő, de komoly irányú író irányregénye az alkohol ellen, melynek romboló hatását mutatja be. Ha az író a magasabb műveltségű olvasóközöniséget is meg akarja hódítani, akkor le kell szoknia az olyan bombasztikus kifejezésekről, mikor sok szóval keveset, vagy semmit sem mond: Mohón szívta fel a feléje höm-

pölygő szelíd szóhullámokat. A grófnő ajkairól, mint az áldott sziklából üdén előbuggyanó csermelyek vize, ömleni kezdett a szó.

A regényt követő három elbeszélés közül az utolsónak szókinccse figyelemreméltó. Kétségtelen, hogy a szerzőnek van írói készsége. (sz. i. r.)

Emlékkönyv Csengery János születésének hetvenedik, tanári működésének negyvenötödik és egyetemi tanárságának harmincadik évfordulójára. Írták: Tanítványai, barátai és tisztelői. Szeged, 1926. 310 l. Városi Nyomda és Könyvkiadó R. T.

A kolozsvári és szegedi egyetem kiváló nevű tanárának, a legérdemesebb magyar műfordítók egyikének, tiszteletére jelent meg ez az érdekes tartalmú emlékkönyv. Vargha Gyula *Akteon* című kis költeményével kezdődik, utána Szegzárdy József szegedi középiskolai tanár *Csengery-életrajza* és *Csengery-bibliográfiája* következik, majd Janovics Jenőtől *Csengery János*, továbbá a következő Csengery-méltatások: Juhász Gyulától: *Csengery János, a lírikus*, Kiss Ernőtől: *Csengery János és a középiskola*, Kati Erzsébet: *Emlékeimből*, Szeremley Béla: *A művészeti oktatásról*, Novák Sándortól: *Symphoniák*, Faragó János: *A fordításról*, Oravecz Ödöntől: *Mikszáth Kálmán selmecbányai diákévei*, Végh Samutól: *Agriokrácia*, Arday Páltól: *A pedagógiai emberismeret problémája*, Banner Jánostól: *Rákóczi Szegeden*, Bartók Györgytől: *Demokritos tana az erkölcsi értékről*, Bíró Venceltől: *Képek a régi Erdélyből*, Buday Árpádtól: *Két régiségtani kérdés*, Darkó Jenőtől: *Michael Apostolios levelei Laonikoszhoz*, Dézsi Lajostól: *Verses görög regények és regék a régi magyar irodalomban*, Erdélyi Lászlótól: *Képek a magyar lovagletből*, Erdős Józseftől: *Comma Johanneum*, Horczog Ferencről: *Taorminai levél*, Hársing Istvántól: *Pyramus és Thisbe históriájának erdélyi magyar feldolgozása a XVIII. századból*, Hornyánszky Gyulától: *A görög műveltség*, Horger Antalról: *A többes 1. személyű tárgyas igealakok ragja és a magyar ige-ragozás őstörténete*, Károlyi Gábortól: *Aiskhylos színháza*, Marót Károlytól: *Homeros harcleirásai és az epikus műfaj kialakulása*, Melich Jánostól: *Bara*, Mészöly Gedeontól: *Pogány görög virágénekek*, Módi Mihálytól: *Herondas mimiambusai*, Pap Károlytól: *Horvát István az irodalomtörténetről*, Pálffy Mártonról: *Votják népdalok*, Pruzsinszky Jánostól: *Miscellanea*, Roska Mártonról: *A görög megaron eredete*, Szádeczky Kardoss Lajostól: *A székelyek oláh rokonságának meséje*, Szentiványi Róbertől: *A runák eredete*, Zolnai Bélától: „Hungarian Literature“, Márky Imrétől: *Ave Csengery!*, Juhász Lászlótól: *Ad professorem nostrum*.

Magyar irodalomtörténeti szempontból legértékesebb cikke a kötetnek Dézsi Lajos tanulmánya a XVI. századi magyar irodalomnak görög vonatkozású verses elbeszéléseiről. Ezek a következők: 1. Heliodoros Aithiopiakája Czobor Mihály fordításában és Gyöngyösi István átdolgozásában (Kharikleia). — 2. Akhilleus Tatios Leukippe és Kleitophon című szerelmi regénye. Egy névtelen magyar versszerző fordításában. — 3. Parthenios „Szerelmi szenvedélyekről“ című elbeszélései Szakmári Fabricius István verses fordításában. — 4. Bogáti Fazekas Miklós széphistóriája „Az tökéletes asszonyállatokról“ (Plutarchos). — 5. Ugyanattól Kharon vagy a világlátók (Lukianos). — 6. Ugyanattól „Halottak párbeszédei“ (Lukianos). — 7. Ugyanattól „Aspasia asszony dolga“ (Ailianos). — 8. Ugyanattól Demeter és Stratonika históriája

(Plutarchos vagy Lukianos). — 9. Az Szerelemnek ereje. Névtelen magyar fordítótól (Athenaios).

„A görög elbeszélések itt ismertetett forrásai és átdolgozásai eléggé meggyőzhetnek arról, hogy nálunk már a XVI. században nemcsak a tudósok érdeklődése fordult a görög irodalom felé, hanem íróink a költői művekben gyönyörűséget találó közönség nagyobb tömegéhez is igyekeztek közelebb vinni azokat... A következő században, az ellenreformáció korában, ez az irodalmi érdeklődés is megcsappant, ezzel is mutatva, mily szoros volt nálunk is a kapcsolat a humanizmus és reformáció között.“ (B. L.)

Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Brisits Frigyes. 156 l. Pallas-kiadás.

Vörösmarty Mihályt először Toldy Ferenc méltatta, majd Erdélyi János, Eötvös József és Kemény Zsigmond után Gyulai Pál. Az utána megindult hatalmas Vörösmarty-irodalom leginkább Gyulai nyomdokait követi. Vörösmarty munkáinak legjobb, teljes kiadását is Gyulai rendezte sajtó alá és kísérte jegyzetekkel. (Méhner Vilmos kiad. 1884—5. 8 kötet.)

Brisits Frigyes e nagyjelentőségű gyűjteményben Vörösmartynak a Gyulai féle teljes kiadásból kimaradt, ismeretlen 134 költeményét, 42 töredékstrófáját és egy drámai töredékét adja előre, legnagyobbbrészt a költő 1816—20 közt írt pesti diákkori jegyzeteiből. A költemények Zádor György hagyatékából a nagyváradi premontrei főgimnáziumba, onnan pedig Vörösmarty unokájának, Bernieder Jánosné Széll Ilonának birtokába kerültek. Gyulai Pál ezeket a verseket nem azért hagyta ki a teljes kiadásból, mintha nem tartotta volna őket érdemesnek a megjelenítésre, hanem — mint azt Brisits meggyőzően bizonyítja — a költeményeket nem ismerte.

A görög drámát és eposzt mintegy készen kaptuk, fejlődésének útját csak sejthetjük. Így voltunk a Gyulai-féle kiadás ismeretére szorítkozva Vörösmartyval) is. Brisits Frigyes munkájával most a nagy költő ifjúkori munkáit is megismerjük. A szerzőt forrásmeghatározásai és egyéb megállapításai nemcsak mint kiváló Vörösmarty-sp cialis'át mutatják be, hanem mint a latin és görög irodalom alapos ismerőjét is.

Maga a gyűjtemény nem mondható kellemes olvasmánynak, mert a költő diákkorabeli szárnypróbálgatásain erősen érzik ki a latin hatás; gyakran a parallel szöveg is csökkentti az érdeklődést és a sok töredék mind egy-egy csalódást vált ki belőlünk.

Első pillantásra az az érzésünk, hogy kár volt megmenteni az utókor számára az olyanfajta verseket, mint *A bialok közelítése*:

Amikor a tónak füves partjára le dülnek,
Íme jön és kesereg a tunya, marha sereg.

Jobban meggondolva a dolgot, megnyugtatóan hat a bűvár lelkiismeretesége, mely a lángelme zsengeit is megőrizte. Fejlődéstörténeti szempontból mindegyik versnek megvan az értéke.

Vörösmarty ifjúkori költészete alanyibb, mint a későbbi; többet beszél magáról, mint férfikorában. Érdekes, hogy már ekkor sejtí nagy hivatását:

Ki fogja méltán zengeni érdemes
Honunk vitézeit, s nagyjait, a setét
Óság kódéből visszahozván
Léteiket ragyogóbb egünkre?

Egy könnyre-késztető nyájas öröm repes
 Szivemben a szép hajdaniság iránt,
 Mely őseinknek szerzte zörgő
 Fegyvereit lelapulva nézte.

Moglett babonás emberek tanulhatnának a tizennyolc éves Vörösmarty felvilágosodott verséből *A babonás Sallayhoz!*:

Sallay! hogy fecskét láttál legelőször ez éven
 A Duna habjaiban, arcodat öblögetéd,
 Hogy megtisztuljon. — Ne siess szenny-lepte pofádat
 Mosni. Eszed szennyét mosd le, s okulj meg előbb.

A későbbi nagy gondolkodó is elárulja magát a 107. sz. költeményben, mely filozófiai magasságokra hág fel.

A nyelvtudósokra külön munka vár, hogy összehasonlítsák az ifjú költőnek bizonyos mértékig fejletlen nyelvét a későbbi öntudatos nyelv-művészével. A gazdag bányából néhány példa: tekengess, helheztek, erdéji (erdei), veszélek, irégy, váras, kisztet, böcsös, kéreli, alajtja, mellyem, ernyejében, barbély, ütlek (ütleg), üdő, zuggó, róny, tám, szorgat, orkormét (?), sogédem (o h. segítségem), éjfélül (-kor), intetével, nyílás (felvonás); az ural szót eredeti értelmében (urának elismer); üdökhöz bizál, rettegtem szavokat; a dátumot így: Karácson hav. 2. 1817. *Szabó István Andor.*

Erdélyi Lajos: Magyar nyelvi tanulmányok. Budapest, 1926. 160 l. A szerző kiadása.

Erdélyi Lajos ebben a munkájában a mintegy három évtized alatt írt és észörtan megjelent nyelvtudományi dolgozataiból tizenkettőt ad közre. Megírásukban tudományos mondattani és nyelvjárástudományi szempontok vezették. A mondattant lélektani és történeti, a nyelvjárást történeti alapon műveit s a nyelvjárástudományt irodalmi kérdésekben is értékesíti. Rámutat arra, hogy a magyar szellem egyik legnemzetibb tudományunkban, a nyelvtudományban, miképen állta meg a helyét a külfölddel szemben, sőt hogyan előzte meg több tekintetben.

Itt most csak *A Gyulafehérvári sorok* ról írt értekezésének eredményeit óhajtjuk összefoglalni. A Gyulafehérvári Versek, Glosszák, Tördékek stb. néven ismert nyelvművekben Varju Elemér verseket látott, s többen szintén annak vették, így Simonyi Zsigmond (Nyr. 27, 529), Beöthy Zsolt (A magyar nemzeti irodalomtört.) és Pintér Jenő (A magyar irodalomtörténet kézikönyve). Horváth Cyrill hozzászólásai után azonban sokan csak prózai fordítású lapalji jegyzeteknek, glosszáknak tekintették. Erdélyi bebizonyítja, hogy a magyar sorok eredeti latin versecskékhöz hasonlítanak s nemcsak szolgálai, hanem művészi, ritmusos fordítások és minthogy ritmus van bennük, tehát versek, mert a vers lényege nem a rím és a mérték, hanem a ritmus.

Szerzője, aki 1310 táján írhatta e verseket, Mihalovits Edé szerint (A kath. prédikáció tört. Magyarországon, 1900) Frater Joannes Elschert, ki a kódex második, újabb részében fordul elő, de Erdélyi kutatásai nyomán Pintér Jenőnek ad igazat, aki azt mondja (A m. irod. tört. 1921), hogy szerzője egy ismeretlen ferencendi szerzetes. *Szabó István Andor.*

Jászai Mari emlékiratai. Sajtó alá rendezte: Lehel István. Budapest, 236 l. Egyetemi Nyomda kiadása.

Napló, önéletrajz, emlékirat már annyi jelent meg nálunk, hogy egybefüggő tanulmányozásukra sok idő kellene. Különösen gazdag naplószerű munkákban az 1848—49. évi szabadságharc s a világháború korszaka. Az elmúlt hetekben egymásután jelentek meg: József főherceg sikerült háborús emlékirata, majd Rákosi Jenő értékes önéletrajza s most kaptuk Jászai Mari emlékiratait. Az utóbbi azért is érdekes, mert nő írta. Ilyenfajta mű — természetesen — nem nagy számban jelenik meg.

Jászai Mari hihetetlen őszinteséggel tárja fel életének logrejtettebb eseményeit, úgyhogy ez már szinte nem is a természetes őszinteség benyomását kelti. S aki elolvassa a könyv elejére írt nyershangú mottót — „Csak a tehetőségek és a rajongók érdemlik meg az ember nevet. A többiek, a közönyösek, a szemétdombra valók: ott rohadjanak el.“ — az mindjárt látja ebből a pár sorból, hogy milyen erős túlzásokra készül neki az író, ami pedig az emlékirat szavahihetőségét határozottan gyengíti. Mert a jó emlékiratnak olyannak kell lennie, hogy teljes egészében elhigye az olvasó, azonkívül fordulatosnak, változatosnak s eseményekben is eléggé bővelkedőnek. Ebben az értelemben Jászai Mari emlékirata mint emlékirat nem a legsikerültebb. Az ő sorai egy önmagával elégedetlen, keserű lélek egyhangú vallomásai. Indulatos és zsörtölődő, de egyben igazán magyar érzelmű és igazságosságra törekvő. Született színész, aki csak a színpadon érzi jól magát, aki csak a színpadnak él. Vidámság sohasem csillog elő soráiból. Örökké harcban áll önmagával, magát mindenkinél szigorúbban bírálja. Lelkére csakugyan három húr van feszítve: a harag, a fájdalom, a szeretet. A megöregedés fájdalmas hangja igen szomorúvá teszi könyvének lapjait.

Az Egyetemi Nyomda tetszetős külsőben adta ki Jászai Mari emlékiratait. Kár, hogy az illusztrációkat nem vizsgálta fölül művészi ízlés. Az olyan kép, aminő a 69. oldalon látható, állattani könyvbe való. Itt undort ébreszt. (B. B.)

Rubinyi Mózes: Kiss József élete és munkássága. Budapest, 1926. 160 l. Singer és Wolfner kiadása.

Tudományos munka érdekes szépirodalmi stílusban. Derék alkotás, bár a szerzővel nem tudunk mindenben egyetérteni. Elfogultsággal vádolja a mai magyar irodalom jó részét, pedig kell-e nagyobb elfogultság annál, mikor ő azt mondja, hogy alig van magyar költő, kinek költészetében több keresztény-katolikus elem volna, mint Kiss Józsefében. Megköszönné a katolikus egyház, ha legnagyobb költői olyanokat írnának, mint Kiss József a *Strófalak*-ban, mikor az új hitben nem talál megnyugvást:

Úgy rémlik, becsapott a Názáreti...

Vagy mikor az *Odesszá*-ban a pogrom szörnyűségei miatt felelősségre vonja Jézust is. — Önmagáról írja: Iszom a Jordánból hűtlen, pogány (*Örökbe*). — Az *én imádságomban* pedig:

A költészet magasztos templomom,
Más templomot keveset jártam.

A szerző itt-ott jobban ügyelhetett volna kifejezéseire. Pl. líráját megolvashatni (e helyett: elolvashatni, 38. l.); megvetkőzve megy vissza a mulató terembe (101. l.); azok sem mind ehívatottak (hivatottak, 143. l.); lelkén

eluralkodnak az új élet városi eszméi (144. l.). Hibás mondat szerkezet: Arany a támadókat agyonverte a második tölgyek alatti versével (126. l.). — A 111. lap első sora valószínűleg sajtóhiba miatt értelmetlen. — Ha Kiss József arcképeiről beszél, miért nem említi meg László Fülöp és Vadász Miklós mellett Réti István olajfestményét is?

A meglehetősen gazdag Kiss József-irodalomnak teljessé tételéhez sokban hozzájárul Rubinyi Mózes értékes monográfiája. —r.

Rubinyi Mózes: Herczeg Ferenc Budapest, 1926. 32 l. Singer és Wolfner kiadása.

A szerző szerényen ezt írta munkája címe alá: „A magyar ifjúság számára“; de elolvashatja könyvét minden felnőtt, művelt magyar, sőt a szakemberek is haszonnal forgathatják világos, érdekes fejtegetéseit. Megtanulhatjuk belőle, hogy nemzetünknek azt a kitünőt fiát írói vénája minden protekció nélkül hogyan juttatja magasba.

Rubinyi Mózes meghatározásai közül sok megérdemelné, hogy belekerüljön a köztudatba. Közülök csak egyet idézünk: Jókai tovaszáll a fantázia hegycsúcsai fölött, azért nem látja a világot; Mikszáth az ambituson ül és pipázik és csak annyit lát sokszor, ameddig az ambitusról ellátni. Herczeg az élet útján jár. Jár, nem száll és nem ül. —r.

Szigethy Lajos: Luther lelke. Budapest, 1926. 144 l. Az Evang. Tanáregyes. kiadása.

Ha nem is tudnók a szerzőről, hogy a budapesti ev. főgimnázium tudós történettánára, munkája azonnal elárulja a magyar történelem és irodalom szakavatott mesterét. Ezt a munkáját, mely hangulatképek sorozata a lutheránus magyarság multjából, a protestáns lapok lelkesedéssel fogadták s mi innen, semleges helyről is, csak aláírhatjuk véleményüket. Azt tudtuk eddig is, hogy — mint szerzőnk mondja — a kiváló tudósok, tanárok, orvosok, ügyvédek, írók, művészek aránytalanul nagy száma adott és ad az evangélikus egyháznak hívei számát messze túlhaladó, országos jelentőséget, de hogy az erre vonatkozó adatokat Szigethy Lajos ilyen lelkiismeretesen összeszedte, érdekes és tanulságos könyvvé feldolgozta, ezzel nemcsak egyházának, hanem az egész magyar műveltségnek is nagy szolgálatot tett.

Sárvár, Sopron, Pozsony, Eperjes, Szepesség és Zólyom vármegye történetéből megkapó képeket tár elénk. Részletesen foglalkozik egyháza nagy fiaival, amilyenek Thurzó György, Irányi Dániel, Székács József, Kossuth Lajos, Dessewffy Arisztid. Az irodalomban és tudományos életben ennek az egyháznak hatalmas képviselői: Kis János, Bél Mátyás, Berzsonyi Dániel, Vajda Péter, Hunfalvy Pál, aki tizenhétéves korában kezdett magyarul tanulni s 284 nagyobb munkát írt, Pákh Albert, Petőfi Sándor és sokan mások.

Egyházuk kulturális munkájából a nők is kivették részüket: gr. Teloki Józsefné, Mária Dorottya főhercegnő és Veres Pálné. Utóbbi a XIX. században az előkelőbb magyar családoknál tartózkodó tízezer Fräulein, mies és mademoiselle elidgenesítő hatásának ellensúlyozására megteremtette a magyar nőnevelést.

Sok lap tanuskodik az egyház szenvedéseiről is. Csepregén 1621-ben II. Ferdinánd francia zsoldosai ezerkétszáz polgárt gyilkoltak le, köztük

papjukat, Zvonarics Imrét az oltár előtt. — Wittnyédi István, soproni híres ügyvéd, ki lutheránus létére sok katolikus főúrnak volt udvari bizalmasa és akinek áldozatkészségéből nyílt meg a soproni magyar gimnázium, a Wesselényi-féle szövetkezés miatt vagyonát vesztette. — Caraffa 1687-ben Eperjesen huszonnégy evangélikus magyart végeztetett ki, stb. Sz.

Kiváló matematikusok és fizikusok. Összeállította: Nagy József. Budapest, 1927, 254 l.

A tudomány tizenegy hősozsa (Archimedes, Copernicus, Kepler, Galilei, Newton, Laplace, Gauss, Cauchy, Faraday, Bólyai és Eötvös) vonul fel hét szerző életrajzában. Finom didaktikai érzék és készség nyilvánul meg mindannyiban; egyik sem lexikonszerű életrazi és működési adatok tára, hanem mindegyik eleven kép, az illető tudósnek korába való helyes beállításával és tudományos működésének ismertetésével és méltatásával. Ahol szükséges, tudománytörténeti előzmények megrajzolása, némi korrajz megvázolása vezet be egyes cikkeket. Nagyon méltánylandó a szerzőknek az az eljárása is, hogy a nehezebb fogalmakon nem surrannak át a név pusztá megemlégtésével, hanem azokat az ifjú kezdőknek meg is magyarázzák. A cikkek tagoltsága, arányos beosztása és magvas tartalma következtében rendkívül plasztikusok és jól megvilágítottak az illető egyéniségek tudományos arcképei. Kívánatos volna, ha e sikerült minták szerint mihamarabb új sorozat látna napvilágot. Csak maradjon majd ott el két szépséghiba: egyik-másik szerzőnek szembántó furcsasága az idegen szavak írásában s fülsértő, ósdi, avult kifejezési módja.

B. A.

Boross István: Gyóni Géza. 92 l. Mezőtúr, 1927, Török-könyvkiadóvállalat.

Gyóni Gézát úgy szokták emlegetni, mint siralmas háborúnk legjobb poétáját, a világháború Petőnjét, a haretér iszonyatosságainak leghivatottabb tolmácsát. „Lengyel mezőkön, tábortűz mellett“ c. verskötetét a przemysli várórség magyar csapatai tízezer példányban kapkodták szét. Költői erényei mellett férfias bátorsága is tiszteletet érdemel.

Az irodalomtörténeti kézikönyvek még nem foglalkoznak bővebben Gyóni Gézával, ezért Boross munkája hézagpótló. Pontos életrajzot nem ad. A poéta szibériai életrajzát most írta meg fogolytársa, Balogh István, teljes életrajzát pedig Szolár Ferenc állítja össze.

A sajtóhibák a munkát több helyen egészen érthetlenné teszik, pl. a 4. old. legelső sorai, a 34. old. 3—4. sorai, stb. A 14. oldalon ezt a germanizmust találjuk: Nem lettek kitéve!

Boross István hasznos munkát végzett, de Gyóni Géza megérdemelt egy életrajzában és irodalmi méltatásában is részletesebb monográfiát. Sz.